

Deze 'rode draad' notitie is onderdeel van het werk van SQM, ict-oplossingen voor sociale kwesties. Sqm brengt informatie en ervaringen samen over de inzet van ict ter vergroting van sociale kwaliteit. Meer informatie over de inzet van ict voor de bevordering van veiligheid is te vinden op <http://www.sqm.nl> Deze notitie is geschreven door Lilian Linders en Jan Steyaert, medewerkers van Fontys Hogescholen.

Kenniscentrum Grote Steden
Laan van N.O. Indië 300
2593 CE Den Haag
Postbus 90750
2509 LT Den Haag

telefoon +31(0)70 344 09 65
fax +31(0)70 344 09 67
e-mail <mailto:info@sqm.nl>

¹ WRR Rapport 'Nederland als informatiesamenleving', <http://www.wrr.nl>

² In het op 6 maart 2003 verschenen 'jaarboek ICT en Samenleving' wordt in de bijdrage van Leen d'Haenens de toegang van ICT onder numeriek belangrijke nieuwe Nederlanders uitgebreid belicht. Beschikbaar via: <http://www.sqm.nl/kcgs/show?id=123336/linkingpage=40843>

³ Over de positie en betekenis van ICT in de stad: 'ICT monitor Stedenlink' www.stedenlink.nl

⁴ Zie ook: <http://www.mcacommunicatie.nl> en voor het onderzoeksrapport: <http://www.mcacommunicatie.nl/MVA%20internet.doc>

⁵ Cijfers ontleend aan 'jaarboek ICT en Samenleving' in de bijdrage van Leen d'Haenens

Internet, home voor etnische groepen

In de discussies over integratie van allochtonen bewegen de argumenten zich tussen twee uitersten: 'integratie lukt alleen met behoud van eigen identiteit en cultuur' of 'integratie lukt alleen als de nieuwkomer zich aanpast aan de dominante cultuur'. Dat is zo in het onderwijs (b.v. debat over concentratiescholen, onderwijs in eigen taal) en inzake (nieuwe) media. Naar de relatie tussen internet en integratie van allochtonen kunnen we met deze twee brillen kijken. Leiden websites voor specifieke etnische doelgroepen tot segregatie of hebben ze juist een integrerend effect?

Ofschoon deze rode draad niet gaat over de digitale kloof is wel relevant in welke mate deze zich manifesteert in etnische verschillen. We beginnen dan ook met enkele cijfers om de context te schetsen. Daarna komt de rol van etniciteit in het integratiedebat aan de orde. Tevens beschrijven we de invloed van satelliettelevisie en allochtone websites. Verder bekijken we een aantal websites voor verschillende etnische groepen en kijken we naar allochtonen (jong en oud) op het internet.

Verkleuring van Nederland, ook digitaal

In Nederland wonen anno 2003 ongeveer 2,9 miljoen mensen die in een ander land geboren zijn, of waarvan de ouders in een ander land geboren zijn. Turken, Marokkanen en Surinamers zijn hierbinnen de grootste groep. Daarnaast zijn er 'nieuwe' allochtonen zoals AMA's, vluchtelingen, asielzoekers en migranten uit Oost-Europa. De verkleuring van Nederland houdt niet op, de WRR spreekt van een permanent migratieproces¹. De verkleuring van de bevolking heeft ook zijn weerslag op het debat over de digitale kloof². Het internetgebruik ligt onder Nederlanders een stuk hoger dan onder de allochtone bevolking. In Nederland heeft inmiddels ruim 60% thuis of elders toegang tot internet³. Volgens MCA Communicatie, dat periodiek onderzoek doet naar computer- en internet gebruik onder Turken, Marokkanen en Surinamers uit de vier grote steden, liggen die cijfers voor een aantal etnische groepen in Nederland nog steeds lager⁴. Uit hun resultaten van 2002 valt af te leiden dat Surinamers inmiddels vrijwel op het Nederlands gemiddelde zitten (59%), Marokkanen op 49% en Turken op 48% internettoegang. Het MCA onderzoek uit 1999 rapporteerde nog een beduidend lager gebruik onder allochtonen⁵: 20% van de Turken, 30% van de Marokkanen en 40% van de Surinamers had in 1999 toegang. Er lijkt dus sprake te zijn, voor wat betreft internettoegang van een inhaalbeweging door deze groepen. Dat geldt overigens vooral voor de jongeren, zoals later zal blijken.

Over bovengenoemde 'nieuwe' groepen allochtonen zijn geen cijfers beschikbaar. Bij het MCA onderzoek wordt niet duidelijk of de verschillen in toegang tot internet tussen bovengenoemde allochtone groepen verklaard worden door de etnische achtergrond of door andere factoren, zoals inkomen en opleiding.

⁶ Zie de "Falling through the net" studie uit 2000:
<http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/fttn00/contents00.html>

⁷ Aziaten zijn hier een uitzondering. Zij hebben zelfs méér toegang dan blanken in de VS. Overigens is de positie van minderheidsgroepen in de VS niet echt te vergelijken met die in Nederland.

⁸ H.B.G. Ganzeboom en W.C. Ultee (red.), De sociale segmentatie van Nederland in 2015; WRR, Voorstudies en achtergronden V96, Den Haag, SDU Uitgevers, 1996, ISBN 90-399-1275-0

⁹ Veldkamp (1996), Invloed schotelantennes op kijkgedrag Turken en Marokkanen (in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen); NPS (1997).

In de VS is onderzoek naar ICT bezit- en gebruik wel gecontroleerd op opleiding en inkomen. Uit de 'Falling through the net studies' uit 2000⁶ blijkt dat etnische minderheden⁷ minder vaak thuis een pc bezitten, minder toegang hebben tot het internet en ook via het werk minder vaak de beschikking hebben over deze media. Tussen 1998 en 2002 is de toegang voor iedereen, ook etnische minderheden, weliswaar toegenomen, de digitale kloof blijft bestaan. Uit dit onderzoek blijkt tevens dat verschillen in ICT bezit tussen blanken en etnische minderheden niet louter toe te schrijven zijn aan opleiding en inkomen. Deze twee factoren bepalen de helft van het verschil.

De kleefkracht tussen sociale groepen

Als we het hebben over integratie, dan bedoelen we niet alleen het wegwerken van sociale uitsluiting (waarover de digitale kloof gaat). We hebben het bij integratie ook - en steeds meer - over gezonde sociale relaties tussen groepen, tussen allochtonen en autochtonen, of tussen jong en oud. Tussen dergelijke sociale groepen moeten bruggetjes bestaan, moet er interactie zijn. Anders gaan we terug naar een verzuimd Nederland. Maar is etniciteit in dit debat wel belangrijk?

Onze samenleving wordt in rap tempo een kennis- en informatiesamenleving. Dat betekent, dat bij verschillen tussen (groepen) mensen kennis een steeds belangrijker factor wordt.⁸ Mensen met gelijk opleidingsniveau gaan veel meer met elkaar om dan mensen met verschillende opleidingsniveaus. Hoger en lager opgeleiden vormen onderling afgesloten groepen en nemen in zekere zin de plaats in van de oude zuilen in Nederland. De groepen hebben ook ieder hun eigen vormen van vrijetijdsbesteding, hun eigen politieke en sociale opvattingen, en trouwen in sterke mate binnen de eigen groep. Ook voor wat betreft toegang tot internet en internetvaardigheden kunnen we vermoeden dat in elk geval voor de Nederlandse situatie opleiding een meer bepalende factor is dan etnische afkomst. We zien ook dat allochtone jongeren de achterstand in hoog tempo aan het inlopen zijn.

Integratie en satelliet televisie

Het integratiebeleid van de overheid werd jarenlang gedomineerd door de gedachte dat integratie wordt bevorderd als allochtonen eigen organisaties, verenigingen en scholen opzetten. Het ontdekken van de eigen identiteit zou de enige manier zijn om de weg te vinden in de multiculturele samenleving. Inmiddels horen we steeds vaker dat de integratie mislukt is, en dat beleid gericht op behoud van eigen identiteit daarvan de oorzaak zou zijn. Bij beide opvattingen kunnen we in elk geval de kanttekening maken dat opleidingsniveau van allochtonen als factor van betekenis is voor de integratie dan over het hoofd gezien wordt.

Inmiddels zien we ook op internet een heleboel websites gericht op allochtone doelgroepen ontstaan. En ook binnen de 'oude media' zoals kranten en (satelliet) televisie zien we een aanbod dat specifiek gericht is op allochtone groepen. Turken en Marokkanen besteden bijvoorbeeld een groot deel van hun kijktijd aan satellietzenders uit de herkomstlanden. Vooral bij de eerste generatie zijn deze zenders populair. Maar ook allochtone jongeren tonen zich geïnteresseerd in de programma's op de satelliet. De meest gangbare interpretatie van deze situatie is dat deze integratie tegenwerkt, zowel doordat men hierdoor taalachterstand oploopt als door oriëntatie op eigen eerder dan Nederlandse cultuur.

Het is echter maar de vraag of dit kijkgedrag een teken is van falende integratie. In 1996 is er in opdracht van het ministerie van OC&W onderzoek gedaan naar de invloed van schotelantennes op het kijkgedrag van Turken en Marokkanen.⁹ Uit dit onderzoek bleek dat Turken en Marokkanen die naar eigen satellietzenders kijken even sterk georiënteerd zijn op Nederland als degenen die niet naar die zenders kijken. En ze spreken even goed - of even slecht - Nederlands. Wat wel blijkt is dat allochtonen een behoefte hebben aan identificatie met de eigen groep en cultuur - ook de jongste generaties. Identificatie met de eigen groep hoeft de integratie niet per definitie in de weg te staan. Er zijn uiteindelijk legio (sub)culturen, juist ook onder jongeren.

↑ Websites voor allochtonen

Hoe zit dat dan met websites voor allochtonen?

Uit het bovengenoemd MCA onderzoek blijkt dat bij het merendeel van de ondervraagde Marokkanen, Turken en Surinamers de algemene Nederlandse sites het meest populair zijn.

Respectievelijk 59%, 58% en 67% verkiest Nederlandse sites. Bovendien blijkt dat sites speciaal voor deze groepen in Nederland slechts bij 17% (Marokkanen) tot 10% (Turken) het populairst zijn. Websites speciaal voor allochtone groepen in Nederland maken slechts een relatief klein deel uit van het hele scala aan websites dat door deze groepen bezocht wordt.

Populairste type websites onder internetgebruikers (in%)	Marokk n=90	Turken n=64	Surin n=123
Algemene Nederlandse sites	59	58	67
Sites voor Turken/Marokkanen/Surinamers in Nederland	17	10	12
Sites uit Turkije/Marokko/Suriname	3	20	3
Andere internationale sites	21	5	10
Weet niet/geen opgave	3	5	8

Bron: MCA Communicatie, juni 2002

Kijken we naar de inhoud van sites, gericht op bovengenoemde etnische groepen, dan zien we dat ze heel verschillend van opzet zijn. Er zijn sites die sterk gericht zijn op taal, cultuur, literatuur en geschiedenis van het land van herkomst, sites voor dating en gevarieerde sites met forumdiscussie, columns, de islam, probleemrubrieken enz. De meeste sites zijn op jongeren gericht. Tevens treffen we sites aan gericht op het slaan van bruggen tussen verschillende etnische groepen, zoals www.islamendialoog.com van de Stichting Islam en Dialoog en www.integratie.net. Laatstgenoemde site maakt deel uit van de campagne 'Oog voor Anderen', die geïnitieerd is door Minister Van Boxtel voor Grote Steden- en Integratiebeleid. Deze campagne is erop gericht de interesse in elkaar te stimuleren en aan te zetten tot multiculturele ontmoetingen en dialogen.

De website www.gemeentearchief.rotterdam.nl/sporenvanmigratie biedt onderwijsmateriaal aan op internet over de sporen die migranten in de Rotterdamse archieven hebben nagelaten. Deze site is totstandgekomen met subsidie van OC&W, en is bestemd voor leerlingen in de Tweede Fase. Voor het grootste deel van de Turkse en Marokkaanse sites geldt dat de islam een belangrijke plaats inneemt, enerzijds als referentiekader, anderzijds staat de relatie van passages uit de Islam tot het dagelijkse leven in Nederland ter discussie. Veel discussies gaan over normen en waarden, en sluiten aan bij actuele discussies zoals het dragen van hoofddoekjes op school etc. De standpunten die je aantreft zijn gevarieerd.

Er zijn weinig Turkse websites te vinden. Een deel van de verklaring hiervoor is te vinden in het feit dat deze groep het meest gebruik van oude media zoals satelliet televisie.

De meest bekende¹⁰ Turkse (portal) site is een dochter van de startpagina.nl: <http://www.turkije.pagina.nl>. Een andere bekendere site is <http://www.turkinfo.nl> die geheel in het Turks is¹¹. Daarnaast is <http://www.lokum.nl> een Turkse site in opkomst met levendige discussies over actuele zaken, vergelijkbaar met de goed bezochte Marokkaanse sites. Marokkaanse sites zijn er in overvloed. De bekendste zijn <http://www.maroc.nl>, <http://www.yasmina.nl> en <http://www.magreb.nl>. Bekende Surinaamse sites zijn: <http://www.waterkant.net> en <http://www.suriname.nu>. Verder is er een groot aanbod van Surinaamse dating sites, zoals <http://www.radha.nl> en <http://www.suripassion.com>.

De hierboven genoemde sites bieden vooral jonge allochtonen de mogelijkheid om zichzelf te informeren over hun land van herkomst of religie, en om met mensen met dezelfde afkomst te discussiëren over een diversiteit van thema's. Bovendien oriënteren de meeste allochtonen zich op een heel scala van websites, zowel Nederlandse, als etnisch georiënteerde sites als internationale sites. Evenals bij het kijken naar satellietzenders lijkt de oriëntatie op het land van herkomst en identificatie met de eigen groep een belangrijke drijfveer te zijn voor het bezoeken van bovengenoemde websites.

¹⁰ In eerdergenoemd MCA onderzoek zijn cijfers te vinden over mate van bekendheid en daadwerkelijk bezoek van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse websites

¹¹ De enige in het Nederlands gestelde tekst was een schunnige 'white power' tekst in het Forum

¹² Citaat, vertaald door LL, luidt oorspronkelijk: "Technology based on supported communities are a continuation of a long-term shift towards communities organised by shared interests rather than by shared place (neighbourhoods) or shared ancestry (kinship)." (Wellman 1999). Networks in the global village: life in contemporary communities. Boulder: Westview Press

¹³ De Haan, Huysmans en Steyaert (2002), Van huis uit Digitaal. Verwerving van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school, SCP. Te vinden via <http://www.scp.nl>

¹⁴ Geense en Pels (2002), allochtone jongeren op het internet, Migrantenstudies 18 (1), alleen op bestelling verkrijgbaar

¹⁵ Praktische handreikingen om oudere migranten te helpen hun weg op de elektronische snelweg te vinden zijn te lezen in: Mellouki Cadat en Christina Mercken (2002) "Oudere migranten op de digitale snelweg" te bestellen bij weg op de elektronische snelweg te vinden zijn te lezen in: Mellouki Cadat en Christina Mercken (2002) "Oudere migranten op de digitale snelweg" te bestellen bij

Eigenlijk is hier sprake van een proces dat zich al decennia lang ontvouwt, namelijk de individualisering van de moderne burger. Traditionele kaders zoals familie of wijk verliezen aan bindende kracht, en iedere burger maakt zijn eigen sociale netwerk op basis van interessegebieden. En daaronder vallen wellicht land van herkomst, religie, maar evengoed hobby, entertainment e.d. "Technologie is een versterkende factor in een langdurig proces, waarin gemeenschappen die georganiseerd zijn naar gedeelde interesses, de gemeenschappen die georganiseerd zijn naar gedeelde plaats (buurt) of afkomst vervangen." (Wellman 1999) ¹²

Allochtoon jong en oud op de digitale snelweg

Hoewel allochtone jongeren nog steeds minder gebruik maken van PC en internet dan Nederlandse jongeren, worden de verschillen wel steeds kleiner. Uit een studie naar de digitale vaardigheden van leerlingen in het voortgezet onderwijs¹³ blijkt dat leerlingen uit hogere sociale milieus thuis eerder toegang hebben tot pc en internet dan kinderen uit lagere sociale milieus. En kinderen die thuis toegang hebben zijn digitaal vaardiger. Het opleidingsniveau van de ouders bepaalt de mate waarin ze hun kinderen ondersteunen in het ontwikkelen van hun eigen digitale vaardigheden. Het thuis aanwezig zijn van de faciliteiten is echter het belangrijkste: de verschillen tussen etnische groepen verdwijnen zelfs geheel als verklaring. Wanneer thuis een pc ontbreekt, maken veel allochtone jongeren dankbaar gebruik van internetvoorzieningen elders, zoals in buurthuizen, bibliotheken en internetcafés.

Voor allochtone jongeren biedt het internet nieuwe kansen¹⁴. Ze kunnen op een anonieme manier met hun rollen en identiteit experimenteren, en zich zo onttrekken aan de sociale controle door gezin en gemeenschap.

Oudere migranten zijn nog nauwelijks te vinden op de digitale snelweg, bij de digitale trapveldjes of in computercursussen. Allochtone ouderen kampen met een dubbele achterstand, omdat ze vaak beperkte kennis hebben van de Nederlandse samenleving, een taalachterstand hebben, en tot de laagste inkomensgroepen behoren. Ze nemen nauwelijks deel aan initiatieven zoals kennisnet en digitale trapveldjes. Ze voelen zich niet aangesproken door het aanbod. Voor deze groep zou maatwerk een uitkomst kunnen zijn.¹⁵

Conclusies

Nederland is digitaal aan het verkleuren. Volgens de cijfers die op dit moment beschikbaar zijn over de toegang van etnische groepen tot internet, hebben allochtonen weliswaar een achterstand op de elektronische snelweg, maar zijn ze die aan het inlopen. Bovendien zijn er aanwijzingen dat de verschillen in toegang eerder door sociaal-economische factoren dan door etniciteit bepaald worden. Opleidingsniveau wordt in onze kennissamenleving een steeds grotere factor van betekenis. Het debat over integratie met of zonder behoud van eigen identiteit mag hieraan niet voorbijgaan.

De vraag of websites voor specifieke etnische doelgroepen leiden tot segregatie wordt op zijn minst gerelativeerd door de uitkomsten van het MCA onderzoek. De meeste allochtonen combineren het bezoek van websites voor hun eigen groep met het surfen naar een heel scala van andere nationale en internationale sites. Daarnaast vond het OC&W onderzoek geen relatie tussen kijkgedrag en oriëntatie op de Nederlandse samenleving.

Uit de constatering dat dit kijk- en surfgedrag tegemoetkomt aan een behoefte aan identificatie met de eigen groep kan bovendien niet zonder meer worden afgeleid dat hier sprake is van geringere integratie. Eerder zien we een patroon ontstaan van de surfende (steeds meer geïndividualiseerde) burger die naar eigen belangstelling zoekt wat van zijn/haar gading is. Zeker voor allochtone jongeren biedt het medium hier nieuwe kansen. Dat blijkt ook uit het openhartige karakter van de discussies in de vele allochtone forums, waarin de grenzen die thuis en binnen de eigen gemeenschap vaak opgelegd zijn kunnen worden overschreden.

Zolang nog niet iedereen thuis toegang heeft tot ICT blijven bibliotheken, buurthuizen, digitale trapveldjes een behoefte vervullen. Om oudere allochtonen te betrekken bij de informatiesamenleving is meer specifieke inzet nodig.

WWW.SQM.NL

